

ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДО НАВЧАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ С.І. МИРОПОЛЬСЬКОГО

Процес становлення української школи неможливий без розробки теоретико-методологічних аспектів національної системи освіти з урахуванням вітчизняного і зарубіжного досвіду. Одним з основних завдань педагогічної науки і шкільної практики сьогодення є пошук оптимальних шляхів формування позитивного ставлення до навчання, реалізації творчої самодіяльності особистості, демократизації, гуманізації навчально-виховного процесу, перебудови відносин між учителем і учнем. Пошуки альтернативних шляхів вирішення поставлених завдань викликають особливий інтерес до вивчення педагогічної спадщини С.І. Миропольського, що дасть змогу творчо використовувати найбільш раціональні, перевірені часом педагогічні засоби і прийоми розвитку творчої особистості, а також розширити спектр форм і методів розвитку пізнавальних здібностей учнів, умінь працювати самостійно.

Вивченням проблеми формування позитивного ставлення до навчання займались багато вчених. Зокрема, ними було зроблено таке:

- визначено складові, розкривається значення, етапи процесу формування позитивного ставлення до навчання, пропонуються певні методи, прийоми та висувуються умови успішного проведення цього процесу (Ю.К. Бабанський, М.Б. Євтух, В.М. Коротов, В.І. Лозова, І.П. Підласий, З.І. Равкін, Г.І. Троцько, В.П. Шуман, Г.І. Щукіна та інші);

- проаналізовано окремі аспекти проблеми формування позитивного ставлення до навчання, окремих засобів, методів тощо (М.О. Бойко, З.П. Голованевська, Т.Є. Кирпиченок, Б. Мухацька, С.С. Огірок та інші);

- висвітлено історико-педагогічні аспекти досліджуваної проблеми (О.А. Грива, О.М. Іонова, С.Т. Золотухіна, З.І. Палюх, О.В. Попова та інші).

Однак вищесказане свідчить, що проблема формування позитивного ставлення до навчання висвітлювалася переважно аспектно, у контексті інших питань і на сьогодні відсутнє цілісне її дослідження.

Мета дослідження – проаналізувати й систематизувати погляди С.І. Миропольського на мету, завдання, шляхи й засоби формування позитивного ставлення до навчання в учнів початкової школи.

Аналіз історико-педагогічної спадщини С.І. Миропольського (“Методика обучения письму в народной школе”, “Дидактические очерки. Ученик и воспитывающее обучение”, “Практические советы неопытному начинающему учителю”, “Об обучении грамоте”, “Обучение грамоте”, “Ребенок”, “Народная школа по идеям Коменского”) дав змогу встановити внесок педагога в розробку проблеми формування позитивного ставлення до навчання в учнів початкової школи. Педагог ставив у пряму залежність засвоєння учнями знань, умінь і навичок від розвитку пізнавальних здібностей учнів, уміння працювати самостійно.

Стосовно завдань школи С.І. Миропольський був прихильником Я.А. Коменського і рішуче виступав проти обмеження її елементарною грамотністю. Він писав: “Не грамотність, а освіта необхідна народу. Школа перед собою має мету – зробити учня здатним до самоосвіти, розвинути розум, зацікавленість...” [2, с. 60].

В аспекті досліджуваної проблеми викликає інтерес і той факт, що С.І. Миропольський приділив значну увагу організації процесу навчання, а саме “розподілу, групуванню та ходу навчальних занять у школі”. Педагог стверджував, що класна система організації навчання є найвигіднішою і саме її необхідно застосовувати в початковій школі. Переваги класної системи організації навчального процесу він вбачав у тому, що вона дає можливість учителю постійно спілкуватися з класом, вивчати його, визначити властивості, здібності, рівень сприймання кожного учня окремо й обирати ефективні способи викладання [4, с. 31]. За наявності різного рівня підготовки учнів педагог радив розділити їх на групи, але не більше ніж на три, і вести заняття по чергово. “Головне, на що слід звертати увагу, – писав С.І. Миропольський, – це на рівність окремих груп в успіху навчання”.

Зазначимо, що С.І. Миропольський був переконаний в ефективності застосування концентричного способу навчання. Розкриваючи переваги такого навчання, він звертав увагу на те, що весь матеріал, виходячи із загального центру, поступово розширюється в коло, кожне наступне коло включає в себе попереднє і має один центр – особистість учня, його природні якості, сприймання, запас знань і розвиток [4, с. 45]. Підводячи підсумок своїм міркуванням, педагог звертав увагу на те, що чим далі рухається накопичення знань, тим ширше стають кола навчальних предметів; кількість предметів залишається, а розширюються межі їх вивчення, збільшується обсяг навчального матеріалу; кожне коло обов’язково має бути закінченим і являти собою дійсний крок уперед; закінченість дасть можливість і вчителю, й учням узагальнити вивчене і пов’язати його з попереднім і наступним [4, с. 46–47].

Необхідно зазначити негативне ставлення С.І. Миропольського до застосування взаємного навчання в початковій школі. За справедливим твердженням педагога така система організації процесу навчання є більш ефективною в умовах домашнього навчання. Головний недолік взаємного навчання у межах дослідженої проблеми С.І. Миропольський вбачав у тому, що за такою системою учень має можливість замінити вчителя, а цього, на його погляд, не можна допускати, якщо школа бажає залишитись освітнім інститутом для народу. “Учень має залишатись учнем, учителем йому не дозволяє бути ні розвиток, ні знання, ні досвідченість...”, – писав він [4, с. 40–41].

Як бачимо, С.І. Миропольський підтримував дидактичні ідеї Я.А. Коменського і виступав за необхідність розвитку самостійності, активності, зацікавленості в учнів молодшого шкільного віку у ході навчання. Ефективною системою організації процесу навчання в початковій школі вважав таку, що дає змогу сприймати нове, спираючись на відоме.

Слід зазначити, що С.І. Миропольський був переконаний, що в дітей з’явиться інтерес до навчання, потреба в знаннях, якщо дотримуватися таких принципів навчання, як швидкість, легкість, ґрунтовність, наочність, “навчання з вірним успіхом”, індивідуалізація, свідомість і самостійність. Кожний з них він ретельно обґрунтував і дав конкретні поради вчителям щодо ефективності їх застосування.

Серед багатьох дидактичних питань, які розробив С.І. Миропольський, особливе місце займає питання про методи навчання. Педагог пропонував використовувати “вірні педагогічні засоби”, які прискорюють хід навчання, справляють виховний і розвивальний вплив на особистість учнів, на їх розумову діяльність. Про-

сті, природні методи, які відповідають розвитку дитячої особистості і специфіці предмета, полегшують працю учителя й учня, передбачають послідовність вправ, дають змогу вносити нові елементи, збуджують розумову активність учнів, потяг до знань, забезпечують стійкий інтерес до навчання. С.І. Миропольський також підкреслював, що метод має передбачати педагогічну систематичність, тобто всі його елементи мають струнко й органічно групуватися навколо єдиного живого центру – особистості дитини. Таким вимогам, на його думку, відповідали катехізація, різні вправи, опитування тощо.

Зазначимо, що найкращим педагог вважав не той метод, який передає дитині готові знання, а той, який навчає її самостійно доходити до них, який, допомагаючи у навчанні, змушує вивчати, досліджувати. Досконалий метод повністю спирається на збудження самодіяльності учня і, діючи на його розум, створює можливість свідомо йти до мети [4, с. 51–59; 120].

У педагогічних творах і журнальних публікаціях С.І. Миропольського знаходимо багато цікавих ідей щодо засобів формування позитивного ставлення до навчання в учнів початкової школи [1; 3; 4].

Виступаючи проти використання вчителем покарань, найкращою формою підтримки дисципліни С.І. Миропольський вважав запобіжні та спрямувальні заходи: переконання в душі розумної любові та поваги до дитячої особистості. У своїй статті “Народна школа за ідеями Коменського Я.А.” педагог порівнював покарання з ліками та говорив, що здорове виховання та навчання не потребують ліків, а отже, і не мають потреби в покараннях [4, с. 65]. Педагог був переконаний, якщо дитина працює на уроці із задоволенням та інтересом, то вона не буде відволікатися.

С.І. Миропольський пропонував учителям використовувати в разі потреби “дозволені” покарання, до яких він зараховував вираз незадоволення, осуду, присоромлення. Перше покарання педагог пропонував висловлювати не тільки словом, а й поглядом, жестом. Осуд, на його думку, мав бути прямим і коротким. Присоромлення, вважав він, – засіб сильний і небезпечний [4, с. 66–67].

Проведене дослідження довело, що педагог мав своєрідні погляди на засоби формування позитивного ставлення до навчання. Так, на відміну від М.О. Добролюбова, С.І. Миропольський вважав прийнятні в другій половині XIX ст. нагороди та заохочення до навчально-пізнавальної діяльності (похвальні листи, книги, найкращі місця в класі) лише засобами розвитку егоїзму та честолюбства в учнів. На його погляд, збудженню розумових сил учнів найкраще сприяє праця [4, с. 75].

Слід зазначити, що С.І. Миропольський продовжив і поглибив вчення М.Ф. Бунакова про темпераменти учнів. У праці “Дидактичні нариси” педагог вважав, що знання індивідуальних особливостей школярів дасть змогу учням краще використати їх потенційні можливості, зробити навчання легшим і простішим. Працюючи з сангвініками, вчитель, на думку педагога, мав не хвалити, карати або повчати школяра, а просто цікаво викладати, утримуючи його увагу. Використання наочності, прикладів, показ предметів, питання сприятимуть збудженню навчально-пізнавальної діяльності сангвініка. Для холериків слід підбирати розповіді про героїв, їх подвиги. Авторитет учителя, суворість, вимогливість – найкращі способи для холерика. Для меланхоліків, як вважав С.І. Миропольський, не похвала, а лише любов учителя та заохочення до участі в колективних іграх є ефективними засобами, що збудять інтерес до навчання. Дітей флегматичного складу пе-

дагог радив іноді карати, оскільки нагороди на них належним чином не впливають. Головними принципами навчання для таких учнів стануть посильність, поступовість у навчанні [4, с. 25–29].

Він наголошував: “Почуття задоволення і радості, які супроводжують навчання, полегшують його для всіх учнів; навпаки, неприхильність – обтяжує заняття [3, с. 35]. На нашу думку, підбираючи засоби формування позитивного ставлення до навчання в учнів початкової школи, слід розраховувати на середній рівень, маючи на увазі особливості темпераменту кожного школяра.

У статті “Школа за ідеями Коменського” С.І. Миропольський, бажаючи полегшити навчання використанням “правильного методу”, застерігав від позбавлення учнів самостійності, на чому особливо наполягав і О.М. Острогорський. Навчання, що стимулює розум, за переконанням С.І. Миропольського, є таким, що убезпечує дітей від безцільної трати часу та зусиль, а не привчає їх до лінощів [4, с. 59].

Педагог справедливо переконував, що наочність полегшує сприйняття, сприяє розвитку здібностей розрізняти предмети, ознаки, описувати об’єкти та утримувати їх образ у пам’яті, тобто збуджує розумові сили, увагу, уяву, пам’ять вихованців. “Якщо лише чути про річ, а не бачити її, – писав він, – той не зрозуміє та швидко забуде вивчене, а хто сам бачить та відчуває предмет, у того уявлення про нього не тільки ясні, а й міцні” [4, с. 56]. Тобто спостереження школярів за предметами, використання картин, об’єктів, карт на уроках, на думку педагога, зміцнить, поглибить знання, збудить інтерес до предмета.

У статті “Зі шкільного життя” С.І. Миропольський застерігав учителів від використання індивідуальних форм роботи. Педагог вимагав працювати з усім класом одночасно, щоб жоден учень “не почував себе осторонь”. Для цього слід викладати у вигляді живої бесіди, ставити цікаві питання, залучаючи всіх школярів до обговорення навчальної проблеми. За справедливим переконанням педагога, такі засоби підтримають активний пізнавальний процес.

Висновки. Отже, надаючи великого значення використанню засобів формування позитивного ставлення до навчання в учнів початкової школи, С.І. Миропольський розвинув ідеї Я.А. Коменського щодо організації шкільного навчання, М.Ф. Бунакова про необхідність вивчення темпераментів дітей, О.М. Острогорського з приводу розвитку самостійності школярів у навчанні.

Література

1. Миропольский С.И. Дидактические очерки. Ученик и воспитывающее обучение в школе / С.И. Миропольский. – СПб. : тип. И.Н. Скороходова, 1890. – 72 с.
2. Миропольский С.И. Задачи, план и силы “обществ для распространения грамотности в России” / С.И. Миропольский // Семья и школа. – 1873. – № 7. – С. 139–184.
3. Миропольский С.И. Из школьной жизни. Не зевать / С.И. Миропольский // Наша начальная школа. – 1873. – Т. 1. – № 2. – С. 188–193.
4. Миропольский С.И. Народная школа по идеям Коменского / С.И. Миропольский // Наша начальная школа. – 1873. – № 2. – С. 102–146; № 4,5. – С. 270–333; № 6. – С. 29–101.
5. Миропольский С.И. Обучение грамоте / С.И. Миропольский // Семья и школа. – 1874. – № 10. – С. 117–193.